

MAKTKAMPEN I KREML

Av jur. mag. TADEUSZ NORWID

Bresjnev—Kosygin är främst en fasad. Som sannolikast ter sig en ny maktkombination, bestående av Podgorny och Sjelepin, som dock inte kan planera utan att ta hänsyn till industridiktatorn Ustinov. Så kan den analys av maktkampen i Kreml sammanfattas, som i denna artikel görs av T. Norwid, ofta anlitad expert på Sovjetfrågor i Sv. T. och dagspressen.

Som väntat har konstellationen Bresjnev—Kosygin alltjämt endast till uppgift att dölja den intensiva maktkamp som pågår i partitoppen. Centralkommitténs beslut i personalfrågor, publicerat den 17 november, innebär märkliga utnämningar vilka ger möjligheter till viss orientering om de politiska grupperingarna inom partiets högsta organ.

Vid de tidigare palatsrevolutionerna i Sovjets historia har armén alltid spelat en viktig roll. Detta var också fallet då Nikita Krustjev störtades; denna gång blev emellertid armén mera en politisk än

en maktteknisk faktor i kuppen. Från höga partikretsar bakom järnridån har ett och annat sippat ut och redan några veckor efter Krustjev-krisen kan man bilda sig en någorlunda sammanhängande uppfattning om arméns roll och om styrkeförhållandena mellan de viktigaste grupperna som kämpar om makten inom CK.

Det begrepp, som man benämner armén, är i Sovjets politiska verklighet identiskt med en grupp höga militärer inom CK och den reella makt som står bakom dessa militärer. I realiteten är det marskalkarna inom de konventionella trupperna som personifierar denna maktfaktor. Av de informationer och rykten som står till buds framgår, att dessa militärer sedan länge bearbetat medlemmarna i CK för att förmå dem att inta oppositionell ställning gentemot Krustjev. Tack vare att detta lyckades, kunde marskalkarna spela rollen av tungan på vågen vid nedröstningen av Krustjev.

Armén hade många orsaker att motsätta sig Krustjevs politik. Slitningarna mellan Krustjev och marskalkarna började redan 1958, då en rad kraftiga reduceringar av

de konventionella stridskrafterna inleddes, resulterande i att endast 60 fullvärdiga divisioner återstår av den ursprungliga styrkan om 175 divisioner. Givetvis finns det kvar mer än 100 s. k. kaderdivisioner, men det krävs mellan två och tre månader för att sätta dem i stridsdugligt skick.

Dessa reduceringar har gått hårt åt statofficerskåren; cirka 40 procent av den har tvingats lämna sin militära bana och övergå till civila sysselsättningar. Kårandan har försämrats, ty de återstående officerarna känner sig inte längre säkra på vare sig sin ställning eller sin klasstillhörighet. Krustjev favoriserade tydligt den del av de sovjetiska stridskrafterna som var förbunden med de moderna raket- och nukleära vapnen, både beträffande penninganslagen och betydelsen som politisk faktor. Detta var en följd av Krustjevs nya strategi.

Armén och Krustjev

Krustjev beskylldes av armén för att använda de medel som inbesparades genom nedskärningen av militärbudgeten på den konventionella arméns bekostnad, till en nödvändig höjning av befolkningens standard. Officiellt hette det, att Krustjevs regim avstod från den tunga industriens prioritet i produktionen. Då det hösten 1963 blev känt vilka mängder av medel som krävdes för realiserandet av en intensifierad jordbrukspolitik med en våldsam utvidgning

av den kemiska industrien som första steg, började man i militära kretsar befara, att Krustjev skulle gå ännu längre vad nedskärningarna av de konventionella truppernas budget beträffade för att rädda jordbruket. Militärerna var ense om att Krustjev, i händelse av att hans förhoppningar om stora utländska krediter ej skulle infrias, skulle bli nödgad till drastiska nedskärningar av detta slag. Dessutom ställde sig militärerna kritiska till de politiska beräkningar som grundade sig på utländska krediter. Meningen att sådana krediter kunde ges Sovjet endast på politiska villkor övervägde, villkor som skulle betydligt minska Sovjets manöverfrihet på det utrikespolitiska området såväl på det statliga som det världskommunistiska planet.

Armékretsarna oroade sig också för den statliga säkerhetsapparatens alltmera växande makt. Denna apparat har i smyg successivt utbyggt av Krustjev med Sjelepins hjälp. Särskilt Sjelepins växande grepp om politrukorganisationen inom armén väckte missnöje. Sjelepin började som avdelningschef för den CK-byrå som svarar för samtliga säkerhetsfrågor inom landet att utveckla sin kontroll över officerskåren. Marskalkarna är nu klart emot att någon säkerhetsorganisation, inte heller någon av den nya typen, får möjlighet att uppnå samma maktställning som MVD under Berijas tid. Det är i detta sammanhang mycket märk-

ligt, att det inte var armén utan det civila organet ur den sjelepinska säkerhetsorganisationen som svarade för landets säkerhet under de dramatiska timmar då det senaste maktskiftet i Kreml ägde rum.

Det fanns också andra viktiga, rent politiska skäl till att armén ställde sig emot Krustjev. De första allvarliga motsättningarna uppstod under Kuba-krisen 1962. Det var armén och flottan som planerade och organiserade raketfällan för USA på Kuba och som var ansvariga för hela utgången av operationen. Men då läget tillspetsades och det kom till den s. k. konfrontationen i slutet av oktober 1962, tog Krustjev självsvåldigt saken i egna händer och fattade egna beslut, utan att rådgöra vare sig med CK eller generalstaben. Detta resulterade enligt officerskretsarnas mening i en rad ej nödvändiga eftergifter, liknande sovjetrysk kapitulaton och gnagande på partiets auktoritet och arméns ära.

Den andra viktiga motsättningen uppstod i samband med tillspetsningen av den sovjet-kinesiska konflikten sommaren 1964. Så länge konflikten mellan Sovjet och Kina utspelades på det ideologiska planet visade armén föga intresse. Men då tvisten utvecklades så långt, att Kina ställde krav på gränsrevideringar, kände sig armén tvingad att ta ställning till läget. Det hade då visat sig, att de starkt reducerade konventionella stridskrafterna inte skulle kunna åtaga

sig någon väpnad aktion mot det kinesiska partisankriget längs den flera tusen kilometer långa gränsen i Asien (det var därför som Krustjev hotade Mao Tse med atombomben, heter det i initierade kommunistkretsar). Den sovjetryska generalstaben bedömde möjligheterna att bekämpa den kinesiska s. k. revolutionära krigföringen enligt Mao Tses recept på grundval av analoga erfarenheter från Algeriet och Vietnam. Armén ville undvika att engagera sig i en politisk utveckling, där stridskrafterna skulle kunna utsättas för nederlag eller bli inblandade i ett krig utan slut och utan utsikter till seger.

Mao Tses atombomb

De oppositionella partigrupper som förberedde störtandet av Krustjev var genom armén informerade om att Mao Tse skulle spränga sin första atombomb den 16 oktober. Man ville inte ge Mao Tse det argumentet i handen, att det var hans atombomb som störtade Krustjev; därför måste han störtas tidigare. En verklig kapplöpning med tiden uppstod, en kapplöpning som man också lyckades vinna, om än med knapp marginal.

Mot denna bakgrund av arméns roll och hållning under maktkrisen är det lättare att förstå de nya utnämningarna till partiets högsta organ i november. Som märkliga bör bland dessa först och främst följande betraktas: Sjelepins till

fullvärdig medlem av CK-presidiet, Semitjastnyjs (nuvarande chef för KGB, den statliga säkerhetskommittén) och general Jepisjevs (chef i politruknämnden för armén). De avancerade från suppleantplatser till fullvärdigt medlemskap i Centralkommittén. Den gemensamma förklaringen till dessa tre herrars avancemang är uppenbarligen deras förtjänster i samband med genomförandet av palatsrevolutionen mot Krustjev. Det var dessa tre och inte marskalkarna som tjänade som säkerhetskatalysatorer under kuppens genomförande.

Som sagts var Sjelepin på CK-sekretariatets vägnar den som svarade för kontrollen över alla slag av statliga polisorgan, dess väpnade styrkor och för arméns politiska fostran. Semitjastnyj och Jepisjev var båda direkt underställda Sjelepin även på regeringslinjen, ty Sjelepin var samtidigt vice premiärminister och alla de ministerier, som hade något med statens säkerhet att göra, var underställda honom. Allt tyder på att Sjelepin var den egentlige arkitekten då ritningarna för Krustjevs fall gjordes upp. Mikojans roll kan jämföras med det lugnande medlets, vars uppgift var att dämpa Krustjevs misstankar om förräderi. Förräderi är rätta ordet i detta fall, ty Sjelepins karriär är Krustjevs verk.

I betraktande av sovjetförhållandena är det bara naturligt att Sjelepin och hans båda närmaste medarbetare så snabbt belönades för

sina insatser genom avancemang inom partihierarkien efter sina förtjänster. Sjelepin är den mest belönade, ty han hoppade över en rangpinne och blev fullvärdig medlem av CK-presidiet från att ha varit vanlig medlem, d. v. s. han hoppade över suppleantstadiet. Detta är ett avancemang utan motstycke i den efterstalinistiska tidens sovjethistoria. Enbart denna lilla detalj illustrerar vilken verklig maktställning Sjelepin fått bland sina kolleger i CK-presidiet. På partitoppen håller man noga reda på vilka maktmedel som varje CK-presidiemedlem har bakom sig.

Sjelepins rekord

Det är ingen överdrift att säga, att Sjelepin uppnått ett visst rekord i detta sammanhang. Han är chef i partiets och statens kontrollkommitté, vilken är den fjärde i rangen bland partiets högsta organ. På partiets vägnar kontrollerar han KBG och politruknämnden. Som vice premiärminister är han överordnad för inrikesministeriet (MOOP), d. v. s. den statliga polisen och den frivilliga hjälppolisen, drusjinniki, bestående av cirka 3,5 miljoner beväpnade ungdomar, huvudsakligen från Komsomol.

Som kontrollkommitténs chef disponerar han tusentals s. k. samsarbetsgrupper (officiella kunskappare med stora fullmakter att inspektera och blanda sig i varje detalj och fungerande i alla företag, kontor och bostadskvarter). Till-

sammans utgör dessa kunskapare cirka 2,5 miljoner människor. Tack vare kontrollchefsposten är Sjelepin säkerligen den bäst informerade personen i hela landet, och de personliga dossierer som han förfogar över omfattar alla medborgare av betydelse, både partianslutna och partilösa. Följden är att Sjelepin också har ett betydande inflytande på hela rättskipnings-systemet. Det sjelepinska terror-systemet liknar ej det stalinistiska, det är mildare och har en mera preventiv karaktär. Måhända räcker det inte till för att hålla samhället i den absoluta skräckatmosfär som Berijas system gjorde, men det är lika effektivt då det gäller att ha alla personer av vikt i sin hand. Intressant är att Sjelepin är den ende höge partimannen i Sovjet som förfogar över ett eget pressorgan. Hans kontrollkommitté disponerar över ett tvåsidigt tillägg, publicerat två gånger per månad i landets viktigaste tidningar, Pravda och Izvestija. Sjelepins ställning förefaller redan nu så pass stark, att man knappast kan tänka sig hans eventuella avsättning med användning av svagare medel än de som t. ex. användes vid elimineringen av Berija.

I kommunistvärlden brukar man som en annan stark gestalt inom CK-presidiet betrakta Podgorny. Han var nummer två i CK-sekretariatet efter Krustjev och borde ha blivit nummer ett, om inte Bresjnev lagt beslag på denna plats.

Podgorny står i spetsen för CK:s organisationsbyrå; han är således den högsta auktoriteten i personalfrågor liksom Malenkov var under Stalintiden. Hans dossiersamling är dock fattigare än Sjelepins: den omfattar endast partimedlemmar av betydelse. Vid den i november påbörjade omorganiseringen och utrensningarna inom partiet i samband med återställandet av den gamla partistrukturen från tiden före 1962 kunde Podgorny knappast ha klarat sig utan den mäktige Sjelepins stöd. Som sannolikast ter sig möjligheten att det kommer att uppstå en ny maktkombination i CK-presidiet bestående av Podgorny och Sjelepin, starkare än dess nuvarande fasad Bresjnev—Kosygin. Denna kombination kan på sätt och vis vara analog till den starkaste maktkombinationen i politbyrån, förutom Stalin själv, bestående av Malenkov och Berija. Det var dessa som övertog makten efter Stalin i den dåvarande maktkampens första fas.

Detta perspektiv förefaller att förutbestämma maktkampens vidare utveckling på längre sikt.

Ustinov — den tredje faktorn

Det finns emellertid en tredje maktfaktor inom partiet och regeringen, med vilken varje maktkonstellation inom CK:s hösta organ måste räkna: teknokraterna. Som dessas symboliska samlingsnamn betraktas det tekniska och organisatoriska snillet D. F. Usti-

nov, atomvapnets och sputnikarnas tekniske skapare, oinskränkt industridiktator sedan mars 1963 i sin egenskap av ordförande i Sovjets högsta ekonomiska råd och utrustad med vetorätt gentemot alla andra regeringsorgans beslut. Under Ustinov lyder alla industriella och vetenskapliga fundament för atomvapengrenen som är privilegierad i förhållande till de konventionella styrkorna i ekonomiskt och politiskt avseende. Man kan inte tänka sig några som helst sovjetförhandlingar med andra stormakter på atomområdet utan Ustinov. Och atomvapnet är en faktor som väger tungt i utvecklingen av ut-

rikespolitiken. Ustinov är nu nummer två i regeringen efter Kosygin såsom den ende "premiärministerns förste ställföreträdare", således primus inter pares bland vice premiärministrarna. Hans hållning gentemot partiet förefaller gåtfull, han är endast vanlig CK-medlem, trots att hans maktbefogenheter fullt kvalificerar honom till CK-presidiet. Möjligen är hans värde som förhandlare större utan etiketten som engagerad politiker inom kommunistpartiet. Varken Sjelepin eller Podgorny kan emellertid göra upp sina räkningar och planer utan hänsyn till D. F. Ustinovs position som grå eminens.

OM en överstatlig rättsordning

Liksom i förbundsstaterna måste gränsen mellan förbundets och staternas befogenhet noga uppdragas, och förbundets i jämförelse med staternas mycket inskränkta, fastän oerhört viktiga uppgifter måste komma att i det dagliga arbetet ge det ett ojämförligt mindre kompetensområde än unionerna äga gent emot delstaterna. Garantier, så starka som de överhuvud kunna upptänkas, måste också beredas för att gränsen ej flyttas till någons favör. Att några som helst garantier verkligen skulle kunna bereda trygghet under alla förhållanden, är visserligen alldeles uteslutet; men i det hänseendet delar denna ordning öde med alla andra här på jorden. Det är blott charlataner som lova något mer.

Professor Eli F. Heckscher i Svensk Tidskrift 1925